

cij ostaja pomemben dejavnik mednarodne varnosti. Če ne drugače, ostaja viden z vidika prizadevanj mednarodne skupnosti in/ali nekaterih držav, da bi te ambicije omejevale in preprečevale. Glede na to, da je knjiga zasnovana tako na dobrem poznavanju tehnične in tehnološke plati jedrskega oboroževanja, kot na poznavanju družbenih (političnih) in vojaških razsežnosti tega pojava, predstavlja uspešno združitev spoznanj naravoslovnih in družbenih ved. Zato bo zaradi svojih družboslovnih dimenzij koristno branje tudi za vse tiste, ki se z jedrsko problematiko ukvarjajo s tehnične plati, ni so pa povsem nezainteresirani za družbene dimenzije tega pojava.

Nenad SENIĆ

Tim Allen, Jean Seaton (ur.)

The Media of Conflict: War Reporting and Representations of Ethnic Violence
Zed Books, London 1999.

Zbornik štirinajstih besedil britanskih znanstvenikov z različnih področij prinaša nov pogled na vojno poročanje anglosaksonskih medijev. Nov predvsem zato, ker se kritično ukvarja s poročanjem zahodnih medijev v zadnjem desetletju o tako imenovanih etničnih vojnah. In prav ta izraz etnična vojna je izhodišče različnih analiz, zbranih v tej knjigi. Avtorji nam podajajo analize novinarskega dela z vojnih območij, ki so se in se še naprej dogajajo v tistih delih sveta, ki jih zahodni bralci, poslušalci in gledalci (skorajda) ne poznajo. Gre za dele sveta, ki so po njihovih merilih povsem drugačni od njihovega oziroma, kot razlagajo tudi novinarji, ki poročajo s teh območij, so primitivni, necivilizirani, ... Gre torej za vojne v Afriki, Aziji in na (nam zelo poznanem) območju nekdanje Jugoslavije. Zbornik nas med drugim opozarja, kako mediji vse prevečkrat vzroke in razloge za vojne iščejo v vrnitvi prvotnih vdanosti in sovraštev po koncu hladne vojne, poleg tega prelivanje krvi velikokrat pripisujejo skoraj samoumevni zlobni naravi posameznikov ali posameznih skupin.

Urednika zbornika Tim Allen in Jean Seaton v uvodu ugotavljata, da je večina vojn v zadnjih dveh desetletjih potekala v tistih delih sveta, "ki v globalno ekonomskem pomenu ne pomenijo veliko". Po njunem mnenju, z zornega kota opazovalcev, iz bogatih in politično stabilnih držav ni nobene skrbi za to, kaj se na takšnih območjih dogaja, kaj šele da bi tamkajšnje dogodke skušali razumeti.

Knjiga je razdeljena na dva dela. Prvi del razlaga temeljne pojme in teme, drugi del pa nam na podlagi teoretiziranja prvega dela podaja devet posameznih študij. V prvem delu je poleg spodaj bolj podrobno predstavljenih besedil zanimivo besedilo nekdanjega snemalca dokumentarnih filmov, zdaj profesorja socialne antropologije, Petra Loizosa o vizualni predstavitvi dogajanj v daljnem, neznanem svetu, analizo pa začne pri ameriški državljanski vojni, ki naj bi med drugim predstavljala začetek širjenja fotografije.

V drugem delu zbornika nam najprej Fred Halliday v članku *Manipulation and Limits: Media Coverage of the Gulf War, 1990-1991* pove že velikokrat slišano "novico", da je bila zalivska vojna medijski dogodek sam po sebi. Pri tem nam poda podatke, da je bilo v Savdski Arabiji tedaj 1.600 novinarjev z vsega sveta. Ta članek sicer ne prinaša nič novega, je pa zanimiv predvsem zaradi kritike Baudrillardove knjige iz leta 1995 *The Gulf War did not Happen*, v kateri Baudrillard naslovno tezo argumentira s tem, ko pravi, da zahodni svet vojne ni doživel kot resnični konflikt, temveč v obliki virtualne realnosti. Halliday pravi, da so bili iraški mediji pri širjenju laži še hujši od zahodnih medijev. Pri tem se sklicuje na knjigo *Al-Halila Republic of Fear*, ki je izšla dve leti pred(!) zalivsko vojno. Poleg tega se Halliday sprašuje, ali so zahodni mediji res toliko spreverčali "resnico", da so s tem, kot meni Baudrillard, ovrgli veljavnost vojne same.

Tim Allen v prvem poglavju z naslovom *Perceiving Contemporary Wars* takoj opozori, da je razumevanje sodobnih vojnih dogajanj vse prevečkrat zavajajoče in zmedeno, hkrati pa nas to ne sme preveč preseščati. Strokovnjaki sami niso enotni glede tega, kaj se dejansko dogaja, in si tako nas-

protujejo, ko razpravljajo, ali so vojne vse večji ali vse manjši problem in za kakšen problem pravzaprav gre. Prvi problem nastane pri definiciji same vojne. Allenu je najbolj pri srcu ugledni vojaški zgodovinar John Keegan, ki med drugim pravi, da je vojna kolektivno ubijanje za neki kolektivni namen oziroma cilj. Allen v razumevanju vojne vidi sodoben problem, predvsem zaradi poročanja medijev z območij "v sporu". Kot poudarja, se beseda vojna uporablja za spore, celo manjše, lokalne, ki bi jih drugače popolnoma ignorirali, še posebej zdaj, ko je vse več držav in vojaških sil vpletenih v resne vojaške boje znotraj ozemelj, ki naj bi jih varovale. Veliko vlad uporablja svoje vojaške sile v vojnah proti skupinam, sestavljenim iz njihovih državljanov. Kot kažejo zgodovinski podatki, za to ne moremo kriviti le obdobja po koncu hladne vojne, saj naj bi "takšne" vojne nastale že desetletje in pol po drugi svetovni vojni, gre le za povečano medijsko zanimanje zanje. Čeprav nekateri, med njimi tudi nekdanji profesor na harvardski univerzi Daniel P. Moynihan, trdijo, da smo "po relativni stabilnosti hladne vojne vstopili v obdobje etničnih sporov" (str. 27).

Prav etnična razsežnost teh sporov je osrednja točka, okoli katere se bolj ali manj vrtijo prispevki v zborniku. Allen pravi, da sta besedi ethnic in ethnicity pravzaprav nova pojma v angleškem jeziku. Besedo ethnic (pri nas besedo uporabljamo zlasti v izrazu etnično čiščenje, Slovar slovenskega knjižnega jezika pa besedo etničen razlaga kot nanašajoč se na plemo, ljudstvo, narod) so sicer uporabljali že v 18. stoletju, vendar zelo redko, pomenila pa naj bi pogansko praznoverje. Besedo so uporabljali tudi v 19. stoletju, vendar je imela že rasni in biološki prizvok. Besedo ethnic (v angleško-slovenskem slovarju prevedeno kot poganski, narodopisen) so v ZDA do štiridesetih let 20. stoletja uporabljali za Jude, Italijane, Irce in druge narode, ki so jih Američani pretežno britanskega izvora imeli za manj vredne. Šele konec šestdesetih let so začeli besedo ethnic uporabljati za različne vrste kolektivne identitete v industrializiranih državah, brez prizvoka, da gre za manjšine. Nekje na prehodu v sedemdeseta leta pa je

omenjena beseda dobila svoj samostalnik ethnicity, v Oxfordovem slovarju pa se je prvič pojavila leta 1972.

Marcus Banks in Monica Wolfe Murray v članku *Ethnicity and Reports of the 1992-1995 Bosnian Conflict* dodajata zanimive ugotovitve glede uporabe besed ethnic in ethnicity. Izhajata iz članka, objavljenega v britanskem Guardianu leta 1994, v katerem je med drugim pisalo: "Če rečeš, da ima nekdo etnične težnje, se to razume, da je ta morilec." (str. 149) To avtorja povežeta s tedanjim dogajanjem v Bosni in Hercegovini. Poudarjata, da se je beseda ethnic (vsaj v novinarstvu) največ uporabljala prav v prvi polovici devetdesetih let, in to v povezavi z vojno v Bosni in Hercegovini. Pojavljala se je v izrazih, kot so ethnic fights, ethnic segregation in ethnic hatred. Daleč največkrat (tudi pri nas) se je uporabljala v povezavi z besedo čiščenje (ethnic cleansing). Kot poudarjata Banks in Murrayeva je ta izraz v devetdesetih letih opisoval nasilna dejanja srbskih sil z namenom ustvariti etnično čisto ozemlje v Bosni in Hercegovini. Pri tem pa, kar je še bolj zanimivo, ugotavljata, da izraza etnično čiščenje med poročanjem o spopadih na Hrvaškem novinarji niso uporabljali, pojavil se je poleti leta 1992 v povezavi z vojno v Bosni in Hercegovini. Tako se je ta izraz najprej "znova-pojavil" kot šokirajoč nov termin, ki je zahteval definicijo, zelo kmalu pa je postal nekaj vsakdanjega, vsem razumljivega.

Glede etničnosti zanimivo misel v članku *Deconstructing Media Mythologies of Ethnic War in Liberia* poda Philippe Atkinson, ki pravi, da je velika večina medijskega pokrivanja državljanske vojne v Liberiji od leta 1990 (ki pa je nam, blago rečeno, povsem neznana) prenašalo etnične interpretacije nasilja v tej afriški državi. To pomeni, da so časopisni članki v britanskih časnikih razlagali, da je tamkajšnje nasilje etnično motivirano, barbarsko, nespametno, sploh pa da ga je nemogoče razumeti. Nato Atkinson poudari, da so novinarji kmalu pozornost z etničnih dejavnikov preusmerili v nesmiselnost vojne, kar naj bi pomenilo, če izgine etnična dimenzija vojne, potem ni nobene druge možne razlage zanjo.

Že dolgo velja rek, če nečesa ni na televiziji, se ni zgodilo. Tako je tudi s sodobnimi vojnami. Spremembe v tehnologiji, ki so v zadnjem stoletju tudi vidno spreminjale novinarsko delo, so pripeljale do zdajšnjih razmer, ko tehnologija omogoča, da posneto lahko sočasno prenesemo na drug del sveta. To pa pomeni, da je dejanski obstoj vojne odvisen od tega, ali o njej obstajajo posneta pričevanja. Posledica tega, kot opozarja Allen, pa je kruto tekmovanje za čim bolj dramatične in krvave posnetke, zaradi časovne tekme pa niti najbolj pogumni in motivirani novinarji ne morejo razmisliti in temeljito analizirati dejanskega dogajanja, o katerem poročajo. Ali, kot je vloga sodobnih medijev pri poročanju o oboroženih spopadih posredno opisal nekdanji britanski zunanji minister Douglas Hurd: "Množična posilstva, streljanje civilistov, vojni zločini, etnično čiščenje, sežiganje mest in vasi niso nič novega. To se je vedno dogajalo. Novo je to, da so nekatere izmed teh tragedij že v nekaj urah zdaj vidne ljudem po vsem svetu." (str. 49)

Ne smemo pa spregledati zelo pomembnega dejstva, in sicer, da vojskujoče se strani vse bolj obvladajo medije in z njimi vse bolj manipulirajo. Pomanjkanje časa, kot opisano zgoraj, pomeni, da lahko posamezne strani v sporu preprečijo objavo določenih podatkov, hkrati pa lahko tudi vsilijo svojo interpretacijo dogajanja. Pri tem naj bi se zlasti izkazale sile Laurenta Kabile in ruandska vlada, in sicer pri odvrčanju pozornosti s poboja več tisoč beguncev na vzhodu Demokratične republike Kongo, nekdanjega Zaira. Allen pri tem kritizira tudi zahodne medijske hiše, ki postajajo vse bolj všečne njihovim vladam. Allen zaradi vsega naštetega napoveduje skorajšnji konec preiskovalnega novinarstva, predvsem kar zadeva razumevanje dogajanj na območjih, daleč daleč stran od (predvsem) ZDA in Velike Britanije. Pomemben naj bi bil le en namen, in sicer pridobiti naklonjenost do navidezno nedolžnih in nemočnih. Če se spet vrnemo h Keeganu, Allen citira njegovo mnenje, da je predvsem televizijsko poročanje o "etničnih vojnah" površinsko, površno in senzacionalistično ter zaradi tega nezanesljivo oziroma nevedno zaupanja.

Jean Seaton med drugim poudarja, da "etnične" spopade novinarji prevečkrat opisujejo kot nekaj, čemur se ni bilo moč izogniti, ukrotiti se jih pa tudi ne da, ker se jih razume kot posledico značilnosti v spor vpletenih strani. In mediji igrajo pri tem po njenem mnenju eno izmed pglavitnih vlog. So namreč prvi, ki vplivno definirajo v spor vpletene družbene skupine. Poleg tega mediji delujejo kot tradicionalni glasniki, vendar z novo vlogo, imajo namreč vse večji vpliv, kar naj bi se kazalo v tem, da v Beli hiši sprejemajo odločitve tudi z enim očesom na CNN-u. Mediji s poročanjem o vojnah te tudi legitimizirajo in sodijo o njihovem izidu. Še več, kot poudarja Seaton, mediji so postali eden izmed pglavitnih sredstev za vrednotenje učinkovitosti posredovanja tujih sil, pa naj gre za humanitarno ali za vojaško posredovanje.

Toda tu lahko opažamo dvojno podobo oziroma značaj medijev. Mediji (beri novinarji) so pravzaprav psi čuvaji (watchdog), hkrati pa jih kritiziramo, češ da ignorirajo ali napačno prikazujejo resnost ali pomembnost posameznih dogodkov. Pri tem pa so tudi sami novinarji omejeni (ali svoboda tiska dejansko obstaja, je že druga zgodba). Sami lahko namreč poročajo le o tem, kar je njihova medijska hiša pripravljena objaviti. Ob tem se ni mogoče izogniti znameniti knjigi Phillipa Knightleyja Prva žrtev in njegovi tezi, da je prva žrtev vojne resnica. V zvezi s tem Jean Seaton poda primer poročanja o vojni v Bosni in Hercegovini v prvi polovici devetdesetih let. V poročilih so bili Srbi vedno agresorji, zgodbe o posameznih nemočnih bosansko-hercegovskih Srbi ali žrtvah med njimi pa bi bile za zahodno javnost čustveno preveč nejasne, javnost bi bila preveč zmedena.

Ta zbornik, vsekakor nepogrešljiv na knjižni polici vseh tistih, ki se ukvarjajo z mediji, vojnim poročanjem, vojnami in narodi v zadnjem obdobju, nam predvsem kaže, kako pomanjkanje informacij in težnja medijev po poročanju le o tistih dogodkih, ki jih lahko zahodna javnost dejansko razume brez globokega razmisleka, to pa podložijo s stereotipnimi koncepti, pravzaprav proizvedeta napačne predstave o dogajanju v za zahod neznanih krajih. Vendar tu ne

gre le za kritiko medijev, temveč avtorji besedil postavijo delo novinarjev v širši kontekst in iščejo vzroke za vplive na poročanje, kakršno je. Avtorji besedil izhajajo predvsem iz perspektive, da je etničnost (ethnicity) predvsem odnosni fenomen, ki svoj pomen spreminja glede na potrebo. Vsekakor bi bilo zanimivo vedeti, kako je s tem pri nas. So slovenski mediji unikatni ali le kopija poročanja zahodnih medijev?

Blaž LENARČIČ

Thomas L. Friedman

The Lexus and the Olive Tree

(newly updated and expanded edition)

First Anchor Books Edition, New York 2000, 490 str.

Odprite svoje meje krutemu napadu globalizacije, brez zaščitnih filtrov, pa greste lahko ponoči spat trdno prepričani da ste Indijanec, Egipčan, Kitajec ali celo Izraelec. Ko se naslednje jutro zbudite pa ugotovite, da vaši otroci izgledajo kot Ginger Spice in se vaši sinovi oblačijo kot Hulk Hogan. Na tak način predstavi Thomas L. Friedman neusmiljeno delovanje današnje globalizacije v svoji knjigi *The Lexus and the Olive Tree*.

Zadeve, ki se dogajajo v svetu danes, nam Friedman razloži kot interakcijo med tem kaj je novo kot Lexus in kaj je staro kot grčavo oljčno drevo na bregu reke Jordan.

Lexus in oljka sta bila namreč zelo dobra simbola za post hladno vojno obdobje: zdi se, da pol sveta dela na tem, da zgradi boljši Lexus, polovica sveta pa je še vedno ujeta v boj za posest oljčnih dreves. Lexus proti oljki, zgodba zakaj je Kajin ubil Abela, zgodba o tehnologiji, ki jo predstavlja Lexus, in skupnosti, ki jo predstavlja oljka. V sistemu hladne vojne je bila naši oljki najbolj verjetna groznja, groznja drugega oljčnega drevesa. Danes pa prihaja največja groznja iz Lexusa in sicer od vseh anonimnih transnacionalnih tržnih sil in tehnologij, ki sestavljajo globalni ekonomski sistem.

Če želimo razumeti obdobje po hladni vojni, moramo razumeti globalizacijo, kajti tisto, kar je novo, je sistem. Globalizacija

je dominantni mednarodni sistem, ki je zamenjal sistem hladne vojne po padcu berlinskega zidu. Sistem hladne vojne je temeljil na ravnotežju med državami, medtem ko globalizacija temelji na ravnotežju med državami in drugimi državami, ter med državami in "elektronsko čredo" ter supermarketi.

Globalizacija kot mednarodni sistem svojo lastno strukturo moči, svoja lastna pravila, ideje, perspektivo planeta, tehnologije, ki jo definirajo, merila, svojo definicijo strahu...

Od kje prihaja globalizacija? Odgovor se začne tako: svet hladne vojne je bil kot široka planota, prekržana in razdeljena z ograjami, zidovi, jarki in slepimi ulicami. Nemo goče je bilo iti kam daleč ali hitro, ne da bi se zaletel v berlinski zid, železno zaveso, varšavski pakt ali kakšne kontrolne postaje. In za temi ograjami ter zidovi so dežele proizvajale svoje lastne univerzalne oblike življenja, politike, ekonomije in kulture. Lahko so bile v prvem, drugem ali tretjem svetu. Četudi so imele zelo različen ekonomski sistem (od centralnega planiranja do svobodnega trga), različen politični sistem (od demokracije do diktature) so razlike med njimi vedno ostajale ostre, ker so bili vmes zidovi s katerimi so se zaščitile. Ko so te ovire padle so se pojavile tri temeljne spremembe: v komuniciranju, v investicijah in v učenju o svetu. Te spremembe so bile rojene in potisnjene v inkubator v času hladne vojne ter dosegle kritično točko v poznih osemdesetih letih. Tako, da sedaj obstajata le hitri in počasni svet.

Sistem hladne vojne je bil simboliziran z eno besedo - zid. Tudi sistem globalizacije je simboliziran z eno besedo - mreža. V obdobju hladne vojne smo posegali po vroči liniji (rdeči telefon), v obdobju globalizacije pa posegamo po internetu. Sistem globalizacije ni zamrznjen, kot je bil sistem hladne vojne, ampak je dinamičen nadaljujoči se proces. Zato Friedman definira globalizacijo takole: je neuklonljiva integracija trgov, nacionalnih držav in tehnologij do stopnje, ki ji nismo bili priča še nikoli - na tak način, da omogoča posameznikom, korporacijam in nacionalnim državam dosežati stvari po svetu dlje, hitreje, globlje in ceneje kot kdajkoli prej, in to tako, da omogoča svetu, da